

ΜΑΡΙΝΑ ΠΕΤΡΑΚΗ

Ρίμινι, η λησμονημένη νίκη

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΙΣ
ΣΥΜΜΑΧΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ, 1944

ΡΙΜΙΝΙ, Η ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΝΙΚΗ

ΜΑΡΙΝΑ ΠΕΤΡΑΚΗ

ΡΙΜΙΝΙ,
Η ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΝΙΚΗ

Η συμμετοχή της Ελλάδας
στις συμμαχικές επιχειρήσεις στην Ιταλία, 1944

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Θεωρητικές επιστήμες / Ιστορία
Μαρίνα Πετράκη, *Ρίμινι, η λησμονημένη νίκη: Η συμμετοχή
της Ελλάδας στις συμμαχικές επιχειρήσεις στην Ιταλία, 1944*
Υπεύθυνος έκδοσης: Άγγελος Κοκολάκης
Διορθώσεις: Μαρίνα Κολιτσοπούλου
Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης
Copyright© Μαρίνα Πετράκη, 2021
Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Μάρτιος 2022
Κ.Ε.Τ. Δ704 Κ.Ε.Π. 131/22
ISBN 978-960-16-9763-5

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΩΝ	13
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	15
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ, 1944

<i>Η συγκρότηση της III Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας</i>	23
<i>Ταξιαρχία εξαγνισμού</i>	30
<i>Εκπαίδευση στον ορεινό αγώνα</i>	32
<i>Στον δρόμο για την Ιταλία</i>	36
<i>Στο έδαφος του εχθρού.</i>	40
<i>Στρατιωτικό Νοσοκομείο Μέσης Ανατολής</i>	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

<i>Η Διάσκεψη της Καζαμπλάνκας</i>	48
<i>Οι συμμαχικές δυνάμεις</i>	50
<i>Τα σχέδια των Συμμάχων (Operation Husky)</i>	52
<i>Οι δυνάμεις του Άξονα στη Σικελία</i>	54
<i>Η νήσος Παντελλερία.</i>	57
<i>Συμμαχική απόβαση στη Σικελία</i>	58
<i>Ο Χίτλερ συναντά τον Ντούτσε – Η πτώση του Μουσσολίνι</i>	60
<i>Η κατάληψη της Μεσσήνης</i>	62
<i>Η ιταλική συνθηκολόγηση</i>	64

ΡΙΜΙΝΙ, Η ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΝΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΜΜΑΧΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

<i>Επιχείρηση Χιονοστιβάδα (Operation Avalanche)</i>	69
<i>Η κατάληψη της Νάπολης και η πορεία προς τη Ρώμη</i>	72
<i>Η Γραμμή Γουστάβου (Gustav Line)</i>	75
<i>Οι επιχειρήσεις του χειμώνα 1943</i>	76
<i>Η απόβαση στο Άντσιο (Operation Single)</i>	78
<i>Μόντε Κασσίνο – Η πρώτη μάχη</i>	81
<i>Μόντε Κασσίνο – Η δεύτερη και η τρίτη μάχη</i>	84
<i>Μόντε Κασσίνο – Η τέταρτη μάχη – Επιχείρηση Diadem</i>	87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΡΙΜΙΝΙ

<i>Μετά τη Ρώμη</i>	90
<i>Γοτθική Γραμμή (Gothic Line)</i>	93
<i>Επιχείρηση Δραγόνος (Operation Dragoon)</i>	96
<i>Οι επιχειρήσεις στη γραμμή του ποταμού Άρνου</i>	97
<i>Το συμμαχικό σχέδιο</i>	99
<i>Επιχείρηση Ελαία (Operation Olive)</i>	100
<i>Η έναρξη των επιχειρήσεων</i>	104

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΤΗΣ ΙΙΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΤΑΞΙΑΡΧΙΑΣ

<i>Στη γραμμή του μετώπου</i>	110
<i>Είσοδος στον αγώνα</i>	112
<i>Στην πρώτη γραμμή</i>	116
<i>Οι πρώτες επιχειρήσεις</i>	119
<i>Η κατάληψη των υψωμάτων Κοριάνο και Τζεμμάνο</i>	125
<i>Η πορεία προς το Ρίμινι</i>	127
<i>Η κατάληψη του αεροδρομίου</i>	131

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΡΙΜΙΝΙ
ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

<i>«Το Ρίμινι δέον να είναι το Έπαθλον των αγώνων»</i>	137
<i>Οι ελληνικές δυνάμεις προ του Ρίμινι</i>	139
<i>Το Ρίμινι παραδίδεται στις δυνάμεις της ΙΙΙ ΕΟΤ</i>	143
<i>Αποτίμηση και τα επακόλουθα της Επιχείρησης Olive</i>	147
<i>Επιχείρηση Canalcade</i>	149
<i>Διάβαση του ποταμού Ρουβίκωνα</i>	150
<i>Οι επιχειρήσεις συνεχίζονται</i>	155
<i>Η πατρίδα ελεύθερη</i>	158
<i>Αποχαιρετώντας τους πεσόντες</i>	160
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	165
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	173
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	177
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	259
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	269

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ της ελληνικής κυβέρνησης με επικεφαλής τον βασιλιά Γεώργιο Β΄ και την εγκατάστασή της στην υπό βρετανική κατοχή Αίγυπτο,¹ διαμορφώθηκε εκεί «ένας εκπατρισμένος μικρόκοσμος της ελλαδικής κοινωνίας».² Στους περίπου 150.000 εγκατεστημένους πάροικους, προστέθηκαν κυβερνητικοί υπάλληλοι, πολιτικοί παράγοντες που είχαν υπηρετήσει το καθεστώς της 4ης Αυγούστου,³ εν ενεργεία πολιτικοί, απόστρατοι και αποταχθέντες αξιωματικοί των βενιζελικών κινημάτων του 1933 και του 1935, στρατευμένοι, υπόχρεοι θητείας, αλλά και εθελοντές. Τέλος, αρκετές χιλιάδες πρόσφυγες, ως επί το πλείστον γυναίκες, παιδιά και ανίκανοι προς στράτευση, διέφυγαν στη Μέση Ανατολή σταδιακά μετά την κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανούς, δημιουργώντας εκεί ένα «ακριβές κακέκτυπο της διχασμένης μεσοπολεμικής Ελλάδας».⁴

Τις αντιπαραθέσεις, τις φιλοδοξίες και τις έριδες μεταξύ των πολιτικών αλλά και των στρατιωτικών φατριών που εκδηλώθηκαν εκεί ενέτεινε η αδύναμη θέση της «εξόριστης» πλέον κυβέρνησης, που οφειλόταν στην έλλειψη ευρύτερης αποδοχής από τους φυγάδες Έλληνες και κατά δεύτερο λόγο στην αδυναμία της να αντισταθεί στις παρεμβάσεις του βρετανικού παράγοντα στις υποθέσεις της.⁵ Η αδυναμία αυτή υπαγορεύτηκε τόσο από τη στρατιωτική και πολιτική εξάρτηση από τη

Βρετανία, όσο και από τις εγγενείς αδυναμίες της ελληνικής πλευράς να διαχειριστεί τα του οίκου της.

Η ανάμιξη των πολιτικών οργανώσεων, κυρίως της Αντιφασιστικής Στρατιωτικής Οργάνωσης (ΑΣΟ) με επικεφαλής τον δεκανέα Γιάννη Σαλλά,⁶ έλαβε τη μορφή ωμής επέμβασης, με σκοπό την εναρμόνιση των ενόπλων δυνάμεων της Μέσης Ανατολής με την πορεία του αντιστασιακού κινήματος στην Ελλάδα. Ο αρχικός στόχος της οργάνωσης ήταν η συσπείρωση των οπλιτών με κομμουνιστική ιδεολογία και η προσέλκυση όσων είχαν δημοκρατικό φρόνημα σε μια συνωμοτική οργάνωση που θα διευκόλυνε τη διείσδυση και την επικράτηση των κομμουνιστών στις τάξεις του στρατού.⁷ Οι συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή αυτή στον στρατό της Μέσης Ανατολής προσφέρονταν για την ανάπτυξη κομμουνιστικής δράσης. Οι αντιπαλότητες μεταξύ των μονίμων στελεχών και των αποτάκτων, οι δημοκρατικές αντιλήψεις της φιλελεύθερης ελληνικής παροικίας της Αιγύπτου, η έντονη παρουσία στελεχών της 4ης Αυγούστου, η βρετανική επέμβαση και η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης να διαχειριστεί την κατάσταση ευνόησαν τη συγκρότηση ενός ανατρεπτικού λόγου και την επιρροή της ξένης προπαγάνδας με κεντρικό στόχο τον θεσμό της βασιλείας και τον μονάρχη. Η ταυτόσημη στάση του αστικού πολιτικού κόσμου στο πολιτειακό ζήτημα αποτέλεσε ηθική κάλυψη αλλά και προπαγανδιστικό εργαλείο για πολλούς δημοκρατικούς που υποστήριζαν ότι επιστροφή του Γεωργίου στην Ελλάδα με τη στήριξη «πραιτοριανού» στρατού συγκροτημένου στη Μέση Ανατολή θα σήμαινε την εγκαθίδρυση ενός νέου δικτατορικού καθεστώτος. Έτσι, ο χαρακτηρισμός «φασίστας» αποδόθηκε αρχικά στους μοναρχικούς και στη συνέχεια σε όλους όσους δεν συντάσσονταν στις γραμμές της Αριστεράς.⁸

Την εποχή αυτή η προσπάθεια συγκρότησης εκ του μηδενός στρατιωτικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή από την «εξό-

ριστη» κυβέρνηση και η συνακόλουθη επιτυχημένη συμμετοχή της Ι Ταξιαρχίας υπό τον Πανσανία Κατσώτα στη δεύτερη Μάχη του Ελ Αλαμείν το φθινόπωρο του 1942⁹ συνέπεσαν με τη σταδιακή ανάδυση και ενδυνάμωση του αντιστασιακού κινήματος στην «ελεύθερη» Ελλάδα.¹⁰ Η ίδρυση της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ), τον Μάρτιο του 1944, της «Κυβέρνησης του Βουνού», ενέτεινε τις διαχωριστικές γραμμές, καθιστώντας τη σύγκρουση αναπόφευκτη.¹¹

Την ώρα που στα μέτωπα των επιχειρήσεων άρχισε να διαφαίνεται η προοπτική νίκης των Συμμάχων, στην Αίγυπτο οι Έλληνες επέλεξαν να ενισχύσουν το κλίμα διχασμού μεγεθύνοντας τα πολιτικο-ιδεολογικά ζητήματα και τις προσωπικές αντιπαραθέσεις, με αποτέλεσμα να ματαιωθεί κατ' επανάληψη η συμμετοχή ετοιμοπόλεμων μονάδων στα πεδία των μαχών, περιορίζοντας έτσι τη διαπραγματευτική θέση της Ελλάδας για τις εθνικές της διεκδικήσεις μετά την ήττα της Γερμανίας και το τέλος του πολέμου.

Η φορτισμένη πολιτική ατμόσφαιρα την άνοιξη του 1944 εξελίχθηκε σε στρατιωτικο-πολιτική κρίση με τις ίντριγκες των φιλομοναρχικών και των βενιζελικών αξιωματικών και τη μαζική συμμετοχή υπαξιωματικών, στρατιωτών και ναυτών στις αριστερές συνωμοτικές οργανώσεις, που απαιτούσαν τη συγκρότηση της νέας κυβέρνησης με βάση την ΠΕΕΑ.¹²

Οι αντιδράσεις στη Μέση Ανατολή κορυφώθηκαν στις αρχές Απριλίου του 1944, με τον ξεσηκωμό μονάδων του στρατού και του στόλου, με ελάχιστες εξαιρέσεις,¹³ που τάχθηκαν αποκάλυπτα υπέρ της ΠΕΕΑ. Η κρίση οδήγησε σε παραίτηση την κυβέρνηση Εμμανουήλ Τσουδερού και στην ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Σοφοκλή Βενιζέλο.¹⁴ Μετά από δεκαοκτώ ημέρες, το κίνημα κατεστάλη βιβαίως στα τέλη Απριλίου, με τη στρατιωτική υποστήριξη των Βρετανών και την αποφασιστικότητα των νεότερων αξιωματικών.¹⁵ Οι ελληνικές δυνάμεις, μαζί με την Ι Ταξιαρχία, που εκπαιδευμένη, εξοπλισμένη

και πλήρως επανδρωμένη προοριζόταν για το μέτωπο της Ιταλίας, διαλύθηκαν¹⁶ και άρχισε η διαδικασία σταδιακής εκκαθάρισής τους από τα «ανεπιθύμητα» αντιδραστικά στοιχεία.¹⁷

Στις 26 Απριλίου, μετά από παραίτηση του Σοφοκλή Βενιζέλου, σχηματίστηκε κυβέρνηση υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος είχε φτάσει στο Κάιρο δώδεκα μέρες πριν. Η πρόσκληση είχε γίνει με πρωτοβουλία των Βρετανών, οι οποίοι θεωρούσαν τον Παπανδρέου ως τον πλέον κατάλληλο για πρωθυπουργό προκειμένου να αντιμετωπίσει την κρίση και να οργανώσει ένα πολιτικό συνέδριο με τη συμμετοχή όλων των πολιτικών φορέων και των αντιστασιακών οργανώσεων.¹⁸

Τα μέλη της ελληνικής κυβέρνησης και οι αντιπρόσωποι της ΠΕΕΑ, του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ, του ΕΔΕΣ και της ΕΚΚΑ που έφθασαν από την Ελλάδα μετά από πλούσιο παρασκήνιο, συγκεντρώθηκαν στις 17 Μαΐου 1944 στον Λίβανο, έδρα της 9ης Βρετανικής Στρατιάς, μακριά από την πνιγηρή ατμόσφαιρα του Καΐρου. Μετά τις εργασίες του συνεδρίου, που διήρκεσαν τρεις μέρες, και την υπογραφή του Εθνικού Συμβολαίου, εξεδόθη στις 21 Μαΐου στη Βηρυτό η επίσημη ανακοίνωση του συνεδρίου, που θα αποτελούσε πλέον τον οδικό χάρτη πορείας προς την απελευθέρωση. Στον Λίβανο, πέραν της συμφωνίας συγκρότησης κυβέρνησης εθνικής ενότητας, αποφασίστηκε μεταξύ άλλων και η ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων στη Μέση Ανατολή και η συνέχιση του αγώνα κατά των Γερμανών.¹⁹ Την ίδια μέρα ο Γεώργιος Παπανδρέου επέστρεψε στο Κάιρο, όπου και υπέβαλε την παραίτησή του στον βασιλιά, ο οποίος του ανέθεσε νέα εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Μετά από πολύμηνες διαβουλεύσεις, εντάσεις, υπαναχωρήσεις και διαπραγματεύσεις, συμπληρώθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου 1944 η κυβέρνηση εθνικής ενότητας με τη συμμετοχή πέντε υπουργών της Αριστεράς.²⁰

Την ίδια ώρα, μία νέα, μικρή πειθαρχημένη και νομιμόφρων δύναμη ήταν το αποτέλεσμα της προσπάθειας του Γενικού Επι-

τελείου Στρατού και των Βρετανών. Η ΙΙΙ Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία, με διοικητή τον Θρασύβουλο Τσακαλώτο, ευρισκόμενη ήδη στην Ιταλία, ήταν έτοιμη να εκπληρώσει την εθνική της αποστολή, να αποπλύνει ένα μέρος από την ντροπή των τριών κινημάτων και των αλλεπάλληλων στασιαστικών επεισοδίων που είχαν ταλανίσει τους «εξόριστους» Έλληνες για τρία χρόνια και να επαναφέρει την Ελλάδα στη χορεία των δυνάμεων που μάχονταν για την ελευθερία.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να παρουσιάσει τις συμμαχικές επιχειρήσεις στο μέτωπο της Ιταλίας την περίοδο 1943-1944 εναντίον των Γερμανών και τη συμμετοχή σε αυτές μιας μικρής ελληνικής εκστρατευτικής δύναμης, της ΙΙΙ Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας, το φθινόπωρο του 1944. Αποτιμάται, παράλληλα, ο ηρωικός, με σοβαρές απώλειες, αγώνας που ενέταξε την Ελλάδα στις νικήτριες δυνάμεις και της εξασφάλισε το αναγκαίο υπόβαθρο για την προβολή των θέσεών της και τη διεκδίκηση απαραίτητων εδαφικών απαιτήσεων μετά τη λήξη του πολέμου.

Το Πρώτο Κεφάλαιο του βιβλίου αναφέρεται στην προσπάθεια αναδιοργάνωσης του ελληνικού στρατού στη Μέση Ανατολή μετά το κίνημα του 1944 και τη διάλυση των ελληνικών δυνάμεων. Η επιτακτική ανάγκη συμμετοχής στρατιωτικών μονάδων στις επιχειρήσεις στην Ιταλία μετά την απομόνωση και τη στοχοποίηση της Ελλάδας από τους Συμμάχους επέφερε τη συγκρότηση «νομιμοφρόνων» ελληνικών δυνάμεων, που αποτέλεσαν την ΙΙΙ Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία. Παράλληλα, εξετάζεται η συμμετοχή και ο ρόλος των Βρετανών στην εκπαίδευση και την «εξυγίανσή» της και η συνακόλουθη μετάβαση της Ταξιαρχίας στην Ιταλία και στο μέτωπο του πολέμου.

Στο Δεύτερο Κεφάλαιο καταγράφεται η στρατηγική των Συμμάχων μετά την ήττα των Γερμανών στο μέτωπο της Αφρικής και η απόφασή τους για τη δημιουργία νέου μετώπου στην Ιταλία. Παράλληλα με την καταγραφή της επιτυχημένης απόβασης στη

Σικελία (Operation Husky), που είχε ως αποτέλεσμα την πτώση του Μουσσολίνι, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη συνθηκολόγηση της Ιταλίας και στις συνακόλουθες γερμανικές αντιδράσεις.

Η συμμαχική εισβολή στην Ιταλία (Operation Avalanche) και οι επιχειρήσεις του χειμώνα 1943 καταγράφονται στο Τρίτο Κεφάλαιο. Εξετάζεται η απόβαση στο Άντισιο, ενώ γίνεται διεξοδική αναφορά στις μάχες του Μόντε Κασσίνο, στη διάσπαση της Γραμμής Γουστάβου (Gustav Line) και στην κατάληψη της Ρώμης τον Ιούνιο του 1944.

Το Τέταρτο Κεφάλαιο αναφέρεται στη συμμαχική προέλαση βόρεια μετά τη Ρώμη και στην οργάνωση της γερμανικής άμυνας με την κατασκευή της Γοθτικής Γραμμής (Gothic Line). Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην έναρξη της Επιχείρησης Ελαία (Operation Olive) και στη μετακίνηση των δυνάμεων της 8ης Βρετανικής Στρατιάς από την κεντρική Ιταλία στο μέτωπο της Αδριατικής.

Το Πέμπτο Κεφάλαιο αναφέρεται στην προώθηση της III ΕΟΤ στο μέτωπο των επιχειρήσεων, στην ένταξή της στον επιθετικό σχεδιασμό των Συμμάχων και στις πρώτες επιχειρήσεις που έλαβε μέρος. Καταγράφεται το πολεμικό πνεύμα και ο ενθουσιασμός των ανδρών της Ταξιαρχίας παρά τις αρχικές δυσκολίες στην εκτέλεση των αποστολών λόγω της αδυναμίας των προϊσταμένων καναδικών σχηματισμών να διαθέσουν έγκαιρα τα απαιτούμενα τεθωρακισμένα σχήματα, αλλά και λόγω της μορφολογίας του εδάφους και της ισχυρής εχθρικής άμυνας. Ως επακόλουθο, την περίοδο αυτή καταγράφονται και οι πρώτες σημαντικές απώλειες των Ελλήνων μαχητών.

Το Έκτο Κεφάλαιο καταγράφει την προσπάθεια της Ταξιαρχίας να προελάσει και να καταλάβει το Ρίμινι, που αποτελεί και τον κύριο αντικειμενικό σκοπό της συμμαχικής προσπάθειας αυτή την περίοδο. Τελικά, στις 21 Σεπτεμβρίου 1944, έπειτα από σκληρούς αγώνες, η πόλη του Ρίμινι παραδίδεται στις δυνάμεις της Ταξιαρχίας και η ελληνική σημαία κυματίζει στο δημαρχείο της πόλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ανασυγκρότηση των ελληνικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή, 1944

Η συγκρότηση της III Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ του Απριλίου 1944 στη Μέση Ανατολή συντάραξε συθέμελα το πολιτικό εποικοδόμημα και διέλυσε τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις. Η κυβέρνηση του Λιβάνου είχε πλέον δύο επιλογές: ή θα παρέμενε χωρίς στρατιωτικές δυνάμεις κινούμενη σε ένα θολό πολιτικό πεδίο εξουσίας αναμένοντας την απελευθέρωση, ή θα επιχειρούσε μία νέα ανασυγκρότηση των στρατιωτικών της υπολειμμάτων. Η διαφανόμενη πλέον συντριβή του Άξονα και η επερχόμενη απελευθέρωση της Ελλάδας, η ενδυνάμωση του ΕΑΜ τα δύο τελευταία χρόνια και τα στρατηγικά συμφέροντα της Βρετανίας, που απαιτούσαν την παραμονή της χώρας στη ζώνη επιρροής της, δημιουργούσαν νέα δεδομένα, τα οποία η ελληνική ηγεσία καλείτο να αντιμετωπίσει. Η διεκδίκηση, μετά από τόσες θυσίες, *απαράγραπτων* εδαφικών απαιτήσεων στο συνέδριο ειρήνης που θα ακολουθούσε καθιστούσε επιτακτική τη συμμετοχή «νομμοφρόνων» ελληνικών μονάδων στις επιχειρήσεις των Συμμάχων εναντίον του εχθρού στην Ιταλία. Έτσι, παράλλη-

λα με την απόδοση ευθυνών και την καταδίκη των στασιαστών, άρχισαν με τη σύμφωνη γνώμη της βρετανικής ηγεσίας έντονες προσπάθειες της κυβέρνησης για την αναδιοργάνωση του ελληνικού στρατού. Τα θρύμματα των μονάδων στη Μέση Ανατολή, διάσπαρτα και με ελλιπή συγκρότηση και εξοπλισμό, σε καμία περίπτωση δεν μπορούσαν πλέον να χαρακτηριστούν στρατός. Από τις δύο συγκροτημένες και σχετικά ετοιμοπόλεμες ταξιαρχίες εννέα μήνες νωρίτερα, είχαν απομείνει το 7ο Τάγμα, ο 2ος Λόχος Πυροβόλων και ο 2ος Λόχος Μεταφορών της διαλυμένης από τον Ιούλιο II Ταξιαρχίας. Η μόνη μονάδα του ελληνικού στρατού Μέσης Ανατολής που δεν επηρεάστηκε από τα τρία κινήματα και παρέμεινε αλώβητη ήταν ο Ιερός Λόχος, η πρώτη ελληνική μονάδα καταδρομικών επιχειρήσεων. Όμως, η περιορισμένη του δύναμη, η φύση της εκπαίδευσης που είχαν λάβει οι άνδρες του και η συμμετοχή του στις επιχειρήσεις απελευθέρωσης του Αιγαίου δεν επέτρεπαν την ένταξή του στη νέα ανασυγκρότηση. Τέλος, υπήρχε και ένας λόχος πεζικού που δεν είχε επηρεαστεί και δεν βρισκόταν στη Μέση Ανατολή αλλά στη Σικελία, καθώς είχε αποσταλεί εκεί από τα μέσα Φεβρουαρίου για να οργανώσει τον χώρο στρατοπέδου της I Ταξιαρχίας, η οποία επρόκειτο να μεταβεί στην Ιταλία για να συμμετάσχει στις συμμαχικές επιχειρήσεις πριν εκδηλωθεί το κίνημα του Απριλίου.¹

Ήδη από τις 19 Απριλίου 1944 διατάχθηκαν από το ΓΕΣ να παρουσιασθούν όλοι οι περιπλανώμενοι αξιωματικοί εγγεγραμμένοι στη δύναμη του Φρουραρχείου Καΐρου, προς αξιολόγηση και τοποθέτηση στο Γενικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Σχολών (ΓΚΕΣ).² Μετά από δεκαήμερη παρακολούθηση και αξιολόγηση συγκροτήθηκε Ειδική Μονάδα Διαλογής,³ από όπου οι μεν «νομιμόφρονες» μετατίθεντο στις μονάδες και προωθούνταν στην έρημο, στο στρατόπεδο Τμίμι πλησίον του Τομπρούκ, ενώ όσοι επέμεναν στην ικανοποίηση των αιτημάτων

της στάσης του Απριλίου αποστέλλονταν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Καμπρίτ, νοτίως του Καΐρου.⁴

Μετά από τις έντονες διαβουλεύσεις της ελληνικής κυβέρνησης με το Γενικό Στρατηγείο Δυνάμεων Μέσης Ανατολής (ΓΣΔΜΑ), παρά τους αιτιολογημένους ενδοιασμούς των Βρετανών και τις διαμαρτυρίες των άλλων Συμμάχων (Γάλλων και Πολωνών),⁵ που αποσοβήθηκαν με την επιμονή του Βρετανού αρχιστρατήγου και φιλέλληνα Σερ Μπέρναρντ Πάτζετ (Sir Bernard Paget),⁶ αποφασίσθηκε, με βάση κυρίως τα υπολείμματα της II Ταξιαρχίας, η συγκρότηση νέων ικανών μονάδων από επιλεγμένους αξιωματικούς και οπλίτες των μονάδων που είχαν διαλυθεί.⁷ Η επιλογή των κατάλληλων στελεχών συνδέθηκε με τη συμπεριφορά που είχαν τηρήσει στη στάση του Απριλίου και επεκτάθηκε σε σχέση με την εν γένει παρουσία τους στην εξορία. Η «εξυγίανση» δηλαδή του στρατεύματος δεν θα περιοριζόταν μόνο στην απομάκρυνση όσων προετοιμάσαν ή υποστήριξαν την τελευταία εκτροπή και είχαν εμπλακεί στις προηγούμενες, αλλά θα επεκτεινόταν και στα στελέχη που είχαν αποδειχτεί επαγγελματικά ανεπαρκή, είχαν καταληφθεί από το όριο ηλικίας ή είχαν καταδικαστεί για αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου.⁸ Έπρεπε δηλαδή μεταξύ των «νομιμοφρόνων» να επιλεγούν οι ικανότεροι. Ούτως η άλλως, μετά την οριστική ρήξη του αστικού χώρου με την Αριστερά και με τους συνοδοιπόρους της, η κυβέρνηση στόχευε στη συγκρότηση μιας ολιγάριθμης αλλά σφριγηλής και απόλυτα ελεγχόμενης δύναμης, περιορίζοντας τις μαξιμαλιστικές επιδιώξεις της προηγούμενης περιόδου. Στην ανασυγκρότηση συμπεριλήφθηκαν και οι φιλοβασιλικοί αξιωματικοί που είχαν απομακρυνθεί από την υπηρεσία και είχαν εγκλειστεί σε στρατόπεδα συγκέντρωσης μετά το κίνημα του Μαρτίου 1943, αρνούμενοι να υπηρετήσουν υπό τις διαταγές βενιζελικών αξιωματικών.⁹ Εντούτοις, τον τελευταίο λόγο για τις τοποθετήσεις αξιωματικών διατήρησε ο Πάτζετ, καθώς το Βρε-

τανικό Επιτελείο ήλεγχε και ενέκρινε τις εισηγήσεις του προσωρινού αρχηγού του ΓΕΣ, συνταγματάρχη Ευστάθιου Λιώση.¹⁰

Ουσιαστικά, η ανασυγκρότηση ξεκίνησε από το στρατόπεδο στο Τιμίμι, υπό τη διοίκηση του συνταγματάρχη Ιωάννη Καραβία,¹¹ όπου οι άνδρες «επαναφέρονταν εις πειθαρχίαν» μακριά από «βλαβερές» επιρροές και παρεμβάσεις.¹² Παρά το ελεγχόμενο περιβάλλον και την παρουσία δέκα Βρετανών αξιωματικών με επικεφαλής τον ταγματάρχη Μάικ Νιούτον (Mike Newton), η προσπάθεια του Καραβία ήταν εξαιρετικά δυσχερής, καθώς ελλόχευε ο κίνδυνος διείσδυσης κομμουνιστών και της στροφής ορισμένων συμπαθούντων προς τους στασιαστές.¹³ Για τον λόγο αυτό, στο στρατόπεδο υπήρχε μόνιμη δύναμη της στρατονομίας προκειμένου να παρακολουθεί τόσο τους στρατευμένους, όσο και αυτούς που τους επισκέπτονταν.¹⁴ Εκτός όμως από τη διεξοδική διαπίστωση της νομιμοφροσύνης όσων προωθούνταν στο Τιμίμι, ο διοικητής και το επιτελείο του ήρθαν αντιμέτωποι και με ένα μικρότερο αλλά σημαντικό πρόβλημα, που αφορούσε τη συμπεριφορά των «εθνοκαπήλων και ανικάνων»¹⁵ φιλομεταξικών στελεγχών και οπλιτών. Πεπεισμένοι για το δίκαιο του αδιάλλακτου αγώνα τους στη Μέση Ανατολή, οι «έξαλλοι της λεγόμενης Δεξιάς μετά την συντριβή των κομμουνιστών ήσαν ασυγκράτητοι σε εκδικητικότητα και παραλογισμούς».¹⁶ Στο στρατόπεδο αυτό, «τόπο ουσιαστικά τιμωρίας και δοκιμής»,¹⁷ έπρεπε να καμφθούν οι αντιρρήσεις και να αμβλυνθεί η δυσπιστία των Βρετανών και των άλλων Συμμάχων, ώστε να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη τους στο ελληνικό στράτευμα. Η εντατική προετοιμασία περιλάμβανε καθαριότητα, σωματικές ασκήσεις και κυρίως ομιλίες και διδασκαλίες με σκοπό την τόνωση του ηθικού και της αγωνιστικής διάθεσης των ανδρών, που έπρεπε να είναι απαλλαγμένη από κάθε «επιζήμια» πολιτική και κομματική επιρροή. Με άλλα λόγια, επρόκειτο για ένα στρατόπεδο εθνικής αναβάπτισης.

Στις 27 Μαΐου 1944 η αποστολή της μονάδας ολοκληρώθηκε, γεγονός που για τον Καραβία αποτελούσε τη μεγαλύτερη προσφορά του προς την πατρίδα, μεγαλύτερη και από αυτήν ακόμα τη συμμετοχή του στους ένδοξους αγώνες της Πίνδου το 1940.¹⁸ Οι 204 αξιωματικοί και οι 1.680 οπλίτες μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο Ινσαρίγιε έξω από τη Βηρυτό, κοντά στην αρχαία Σιδώνα, έδρα του 7ου Τάγματος Πεζικού, όπου θα οργανωνόταν μια νέα ταξιαρχία, η οποία θα εκπαιδευόταν σε επιχειρήσεις ορεινού αγώνα.¹⁹ Ο συνταγματάρχης Λιώσης μία μέρα μετά τη λήξη του Συνεδρίου του Λιβάνου προσδιόρισε ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη συγκρότηση νέας στρατιωτικής δύναμης την παραμονή των στελεχών «μακράν πάσης πολιτικής και της πολιτικής μακράν πάσης επιδράσεως του Στρατού [...] και [...] πειθαρχούντος απολύτως εις την εκάστοτε εκ του λαού προερχομένην νόμιμον Κυβέρνησιν».²⁰

Στις 31 Μαΐου 1944 εκδόθηκε από το ΓΣΔΜΑ η υπ' αριθ. 4 διαταγή συγκροτήσεως της νέας ταξιαρχίας, καθαρώς εθνικής αποστολής, υπό την εποπτεία της 9ης Βρετανικής Στρατιάς, προκειμένου να συμμετάσχει στις συμμαχικές επιχειρήσεις εναντίον του εχθρού στην Ιταλία.²¹ Στις 2 Ιουνίου, με Βασιλικό Διάταγμα, ο υποστράτηγος Κωνσταντίνος Βεντήρης, άρτι αφιχθείς από την Αθήνα με πρόσκληση της εξόριστης κυβέρνησης, τοποθετήθηκε αρχηγός του ΓΕΣ και ανέλαβε το έργο της ανασυγκρότησης του ελληνικού στρατού.²² Στις 9 Ιουνίου εκδόθηκε, σε συνέχεια των διαλυμένων πλέον Ταξιαρχιών Ι και ΙΙ, η διαταγή συγκροτήσεως της ΙΙΙ Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας, της οποίας η εκπαίδευση θα διεξάγεται σε ορεινό αγώνα.²³ Διοικητής της Ταξιαρχίας ορίστηκε ο συνταγματάρχης Θρασύβουλος Τσακαλώτος,²⁴ υποδιοικητής ο αντισυνταγματάρχης Νικόλαος Παπαδόπουλος (ο θρυλικός Παππούς)²⁵ και επιτελάρχης ο αντισυνταγματάρχης Γεράσιμος Λάμαρης.²⁶ Ο Τσακαλώτος μετά την ανάληψη των καθηκόντων του επισκέφθηκε

τον πρόεδρο της κυβερνήσεως Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος τον συνεχάρη λέγοντάς του: «Περιβάλλεσαι με την εξαιρετικήν τιμήν να οδηγήσης εις το πεδίον της τιμής την μοναδικήν του Στρατού μας Μονάδα. Αι ευχαί μου, της Κυβερνήσεως και ολοκλήρου του Έθνους θα σε συνοδεύουν».²⁷ Απαντώντας, ο Θρασύβουλος Τσακαλώτος δήλωσε με υπερηφάνεια: «Εξαγγείλατε ανά το Πανελλήνιον: Εις Εθνικός Στρατός, εγγυητής της λαϊκής Κυριαρχίας υπό την σημαίαν της Πατρίδος. Πρώτος πυρήν τοιούτου Εθνικού Στρατού η ΙΙΙ Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία. Πιστή εις το πανελλήνιον αίσθημά σας».²⁸

Οι στρατιωτικές μονάδες και οι υπηρεσίες στη Μέση Ανατολή, τα ένοπλα τμήματα και οι αντιστασιακές οργανώσεις που δρούσαν στην Ελλάδα υπήχθησαν, οι τελευταίες θεωρητικά, στο ΓΕΣ.²⁹ Στη βάση των νέων δεδομένων συγκροτήθηκαν δύο Επιτελεία, το Επιτελείο Στρατού Μέσης Ανατολής (ΕΣΜΑ) με επιτελάρχη τον συνταγματάρχη Ευστάθιο Λιώση,³⁰ ο οποίος στις 9 Ιουνίου προήχθη κατ' εκλογήν σε υποστράτηγο,³¹ και το Επιτελείο Στρατού Ηπειρωτικής Ελλάδος (ΕΣΗΕ), με επιτελάρχη τον συνταγματάρχη Δημήτρη Λάιο.

Σύμφωνα με τη σύνθεση που καθόρισε το ΓΣΔΜΑ,³² η ΙΙΙ Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία θα αποτελείτο από Στρατηγείο, Λόχο Στρατηγείου, διοικητής του οποίου τοποθετήθηκε ο λοχαγός Διονύσιος Γρηγορόπουλος, τρία τάγματα πεζικού, με διοικητή του Ι Τάγματος τον ταγματάρχη Ιωάννη Καραβία και υποδιοικητή τον λοχαγό Στυλιανό Τζαβάρα, του ΙΙ Τάγματος τον ταγματάρχη Σοφοκλή Τζανετή και υποδιοικητή τον λοχαγό Ιωάννη Καραμπότσο, ενώ τη διοίκηση του ΙΙΙ Τάγματος ανέλαβε ο ταγματάρχης Ανδρέας Λουτεράκης με υποδιοικητή τον λοχαγό Αθανάσιο Λαναρά.³³ Η σύνθεση της Ταξιαρχίας περιλάμβανε ακόμα ένα Σύνταγμα Πεδινού Πυροβολικού, το Τμήμα Διαβιβάσεων, το Απόσπασμα Διαβιβάσεων Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού, με διοικητή τον ταγματάρχη Παναγιώ-

τη Μανιάτη,³⁴ δύο Συνεργεία Ελαφρών Επισκευών, το Πεδινό Χειρουργείο, τον Λόχο Ενισχύσεων, το Στρατονομικό Απόσπασμα, το Τμήμα Υγιεινής Στρατοπέδου και την Ταχυδρομική Μονάδα.³⁵ Αργότερα προστέθηκαν Λόχος Ενισχύσεων, το Τμήμα Προστασίας και το Τμήμα Στρατιωτικής Μουσικής, ενώ την υγειονομική υποστήριξη ανέλαβε το Ελληνικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο Μέσης Ανατολής, με μία χειρουργική μονάδα εκστρατείας που ακολούθησε την ΙΙΙ ΕΟΤ στην Ιταλία.

Μετά την κοινοποίηση της πολεμικής σύνθεσης της Ταξιαρχίας³⁶ από το ΓΣΔΜΑ και την ενσωμάτωση του 2ου Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού, ο αντισυνταγματάρχης Νικόλαος Παπαδόπουλος ανέλαβε διοικητής Πεζικού της ταξιαρχίας.³⁷

Παράλληλα με τη συγκρότηση της ΙΙΙ ΕΟΤ, αποφασίσθηκε επίσης η αναδιοργάνωση πολλών από τις υπόλοιπες μονάδες του ελληνικού στρατού στη Μέση Ανατολή.³⁸ Οι σημαντικότερες οργανωτικές αλλαγές έγιναν στο Γενικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Σχολών (ΓΚΕΣ), το οποίο την περίοδο αυτή είχε αναλάβει και το μεγαλύτερο βάρος της προσπάθειας, συμμετέχοντας αρχικά στην αναδιοργάνωση της ΙΙΙ ΕΟΤ με τη διάθεση 450 οπλιτών από τη δύναμή του.³⁹ Τον Ιούλιο του 1944 το ΓΚΕΣ διαλύθηκε και αντ' αυτού συγκροτήθηκαν στο Στρατόπεδο Φαγιέν δύο άλλα ανεξάρτητα εκπαιδευτικά κέντρα, το Ελληνικό Κέντρο Εκπαιδεύσεως Μεσογείου (ΕΚΕΜ) και το Ελληνικό Κέντρο Εκπαιδεύσεως Στρατού (ΕΚΕΣ). Το ΕΚΕΜ, με διοικητή τον συνταγματάρχη Πυροβολικού Αθανάσιο Μούντριχα, συγκροτούνταν από το Στρατηγείο, την Πτέρυγα Έμπεδου, την Πτέρυγα Σχολών, το Ελαφρό Συνεργείο και το Τμήμα Προσκόλλησης, συνολικής δύναμης 90 αξιωματικών και 630 οπλιτών. Αποστολή του ήταν η εκπαίδευση και διάθεση στην ΙΙΙ ΕΟΤ των απαιτούμενων αναπληρώσεων. Το τμήμα αυτό μεταφέρθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου στον Τάραντα της Ιταλίας.⁴⁰